

ΔΤΚΑ

ΔΙΚΑΙΟ της ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

Τριμηνιαία Επιθεώρηση για κρίσιμα ζητήματα του Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης

Τεύχος 3/2020 | Ιούλιος - Σεπτέμβριος

Περιεχόμενα

425 Editorial

Μελέτες

- 428 Άγγελος Στεργίου, Η ερμηνεία της κοινωνικοασφαλιστικής νομοθεσίας
448 Άννα Τσέτουρα, Ο κοινωνικός λειτουργός και η κοινωνική λειτουργία του κράτους
463 Θωμάς Ψήμματος, Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής μέριμνας για τους αιτούντες διεθνή προστασία: κριτική επισκόπηση

Νομολογία Συμβουλίου της Επικρατείας

- 481 ΟΛΣΤΕ 1320/2019: Ζήτημα παράλληλης ασφάλισης στον τ. ΟΓΑ και τον τ. ΟΑΕΕ – Παραπομπή στο ΑΕΔ (Παρατ. Αθ. Μπούρολος)
495 ΟΛΣΤΕ 1439/2020: Πιλοτική δίκη – Ποιο διάστημα αφορούν οι απαιτήσεις λόγω αντισυνταγματικότητας των ν. 4051/12 και 4093/12 (Παρατ. Α. Στεργίου)
517 ΣΤΕ 807/2020: Απαλλαγή ασφαλιστικού φορέα από την υποχρέωση καταβολής παραβόλου

Νομολογία Διοικητικών Δικαστηρίων

- 528 ΔΕφΑθ 4525/2019: Επαγγελματική νόσος (Παρατ. Α. Στεργίου)
540 ΔΕφΠειρ Α887/2020: Πρόωρη συνταξιοδότηση χήρων πατέρων ανήλικων παιδιών (Παρατ. Β. Κουζιώρη)
548 ΔΠρΛαμ 250/2020: Αρχή της τυπικής ασφάλισης (Παρατ. Α. Στεργίου)
557 ΤρΔΠρΑθ 5396/2020: Υποχρεωτικός χαρακτήρας κοινωνικής ασφάλισης – Ανταποδοτικότητα – Η ιδιότητα του ασφαλισμένου στο Ταμείο Νομικών και στον ΚΕΑΔ συνάπτεται με την τυπική κτήση της ιδιότητας του δικηγόρου – Επιστροφή εισφορών (Παρατ. Ι. - Λ. Χατζητιμοθέου)

- 578 ΔΠρΑθ 9687/2020: Πρόωρη σύνταξη γήρατος στην ασφαλισμένη μητέρα τέκνου με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω – Δικαιολογητικός σκοπός του νόμου – Ευρεία ερμηνεία των οικείων διατάξεων
- 586 ΔΠρΠειρ Α3038/2020: Εξωιδρυματικό επίδομα – Δεν αποκλείεται η ερμηνεία αίτησης για χορήγηση επιδόματος απολύτου αναπηρίας ως αίτησης χορήγησης εξωιδρυματικού επιδόματος λόγω τετραπληγίας – παραπληγίας – Νέα αυτοτελής αίτηση
- 594 ΔΠρΘεσ 1409/2019: Αναδρομική επιβολή εισφορών – Πότε αντίκειται στην αρχή της χρηστής διοίκησης

Βήμα διαρκούς διαλόγου για το ασφαλιστικό

- 600 Δ. Μπούρλος, Α. Στεργίου, Η έλευση της ψηφιακής επανάστασης στην απονομή των συντάξεων;

Νομοθετική επικαιρότητα κοινωνικής ασφάλισης

- 610 Μάιος - Αύγουστος 2020, από τον Ι.-Λ. Χατζητιμοθέου

Ο κοινωνικός λειτουργός και η κοινωνική λειτουργία του κράτους

Άννα Τσέτουρα
Δικηγόρος Δ.Ν., ΣΕΠ ΕΑΠ

Περίληψη: Στο παρόν αναλύουμε τη σύνδεση της κοινωνικής διάστασης του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού με την εκπλήρωση των κοινωνικών σκοπών του κράτους. Αρχικά, αναφερόμαστε στην έννοια του επαγγέλματος μέσα από περιγραφικούς ορισμούς που προέρχονται από την επιστημονική κοινότητα της κοινωνικής εργασίας. Εν συνεχεία, παρουσιάζουμε το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στο κοινωνικό κράτος, όπως προκύπτει μέσα από τα επαγγελματικά δικαιώματα και τις επαγγελματικές υποχρεώσεις των κοινωνικών λειτουργών. Ακολούθως, εστιάζουμε σε επιλεγμένους τομείς δράσης του, την υγεία, την εκπαίδευση και την οικογένεια, με σκοπό τη στοιχειώδη κατανόηση της άσκησης του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού. Τέλος, για τους σκοπούς της στοιχειώδους κατανόησης του αντικειμένου της κοινωνικής εργασίας στην πράξη, παρουσιάζουμε δύο βασικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται ευρέως από τους κοινωνικούς λειτουργούς, τη συμβουλευτική και την κοινοτική εργασία.

Ι. Εισαγωγή – Περί του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού

Η κοινωνική εργασία έγινε γνωστή και καθιερώθηκε ως μέθοδος στήριξης ατόμων με προέλευση από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που απέκλιναν, υπέφεραν ή αντιμετώπιζαν καταστάσεις κρίσης και προσέβλεπε στη βελτίωση ή την επανόρθωση της κατάστασής τους¹. Σταδιακά, η εστίαση της προσοχής της μετατέθηκε από την επιβίωση στην απόκτηση αυτοτέλειας και αυτάρκειας και από τους «αδύνατους» στον γενικό πληθυσμό και κάθε άτομο, ομάδα ή κοινότητα με προβλήματα κοινωνικής λειτουργικότητας και ακάλυπτες ή ανεπαρκώς καλυπτόμενες κοινωνικές ανάγκες². Η Τζέιν Άνταμς, πρώτη νικήτρια του βραβείου Νόμπελ κοινωνικής εργασίας, μετέβαλε το επίκεντρο της κοινωνικής εργασίας μετατοπίζοντάς το από τη φιλανθρωπία στην πολιτική δράση με σκοπό τη βελτίωση της εκπαί-

1) Θ. Καλλιμαζάκη-Πρόλογος σε: Α. Κανδυλάκη, Η συμβουλευτική στην κοινωνική εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 15

2) Ο.π.

δευσης, της στέγασης, της υγιεινής και το γενικό βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων³. Αντανακλώντας την ηθική αρετής του Αριστοτέλη, η Addams (1902) ισχυρίστηκε ότι «η ηθική είναι μια άλλη λέξη για τη δικαιοσύνη... χωρίς την οποία η ζωή καθίσταται άνευ σημασίας» και υποστήριξε την έκφραση της ηθικής στη δράση, καθώς οι ιδέες και οι πεποιθήσεις είναι, από μόνες τους, ανεπαρκείς⁴. Η κοινωνική εργασία προωθεί πρακτικές ενάντια στη διάκριση και υιοθετεί παρεμβάσεις ευαισθητοποιημένες απέναντι στην πολιτισμική, τη θρησκευτική και την εθνοτική διαφοροτικότητα, εμπνευσμένες από σύγχρονα κοινωνικά κινήματα, όπως το οικολογικό, το φεμινιστικό και το αντιρατσιστικό⁵.

Ως επαγγελματίας, ο κοινωνικός λειτουργός εργάζεται συνήθως σε δημόσιο ή εθελοντικό και σπανιότερα σε ιδιωτικό (κερδοσκοπικό) φορέα, και με την παρέμβασή του προσπαθεί να δώσει λύσεις, να μεσολαβήσει, να υποδείξει εναλλακτικές ή να προλάβει χειρότερες καταστάσεις, ύστερα από αίτημα του χρήζοντα βοήθειας ή άλλου ενδιαφερομένου⁶. Η κοινωνική εργασία είναι ένα παγκόσμιο επάγγελμα, το οποίο ασκείται με την αξιοποίηση πολυδιάστατων προσεγγίσεων και μεθόδων σε ποικίλα πλαίσια υπηρετήσης της ευημερίας και των κοινωνικών αναγκών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα άτομα, ομάδες και κοινότητες⁷. Η μεθοδολογία της πρακτικής της επηρεάζεται από το πολιτιστικό υπόβαθρο και την κοινωνική πολιτική της εκάστοτε χώρας, ενώ ποικιλία χαρακτηρίζει ακόμη και τους τρόπους ρύθμισης του επαγγέλματος στα διάφορα κράτη συμπεριλαμβανομένης της έκδοσης γενικής ή εξειδικευμένης άδειας επαγγέλματος, ανανέωσης και διατήρησής της⁸. Σε πολλές χώρες, η άσκηση του επαγγέλματος ρυθμίζεται από αρμόδια ανεξάρτητα συμβούλια, όπως στη Βρετανία, τις Σκανδιναβικές χώρες και στις ΗΠΑ, ή από κρατικές υπηρεσίες, όπως σε πρώην Ανατολικές χώρες και στην Ελλάδα, σε όλες τις χώρες λειτουργούν επαγγελματικοί σύλλογοι, ενώ η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών, μέλος της οποίας είναι από το 1955 και ο Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (ΣΚΛΕ), αριθμεί πάνω από 400.000 μέλη⁹.

3) *J. Addams, Democracy and Social Ethics*, London: Macmillan, 1902 in: *V. Sewpal and M. Henriksen*, The (r)evolution and decolonization of social work ethics: The Global Social Work Statement of Ethical Principles, *International Social Work* 62(6), 2019, p. 1472.

4) *J. Addams, Democracy and Social Ethics*, London: Macmillan, 1902 in: *V. Sewpal and M. Henriksen*, The (r)evolution and decolonization of social work ethics: The Global Social Work Statement of Ethical Principles, *International Social Work* 62(6), 2019, p. 1472.

5) *Α. Κανδυλάκη*, Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 25.

6) *Θ. Καλλιδικάκη*, Εισαγωγή στη θεωρία & τη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, Ε' έκδοση, Τόπος, 2011, σ. 19.

7) *Ο.π.*, σ. 30.

8) *Ο.π.*

9) *Θ. Καλλιδικάκη*, Εισαγωγή στη θεωρία & τη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, Ε' έκδοση, Τόπος, 2011, σ. 30.

Το 2014, η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών (International Federation of Social Workers - IFSW) και η Διεθνής Ένωση Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (International Association of Schools of Social Work IASSW) ενέκριναν από κοινού έναν αναθεωρημένο Παγκόσμιο Ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας: «Η Κοινωνική Εργασία είναι εφαρμοσμένο επάγγελμα αλλά και ακαδημαϊκό πεδίο που προωθεί την κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την ενδυνάμωση και απελευθέρωση των ανθρώπων. Οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας είναι κεντρικές στην κοινωνική εργασία, η οποία θεμελιώνεται από τις θεωρίες της κοινωνικής εργασίας, των κοινωνικών επιστημών, των ανθρωπιστικών επιστημών και τη γηγενή γνώση και συνδέει ανθρώπους και δομές για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της ζωής αλλά και να ενισχύσει την ευημερία τους. Ο παραπάνω ορισμός μπορεί να διευρυνθεί σε εθνικό ή/και σε περιφερειακό επίπεδο»¹⁰. Μετά από μια παρατεταμένη διαβούλευση, το IASSW και το IFSW κατέληξαν σε συμφωνία ως προς εννέα βασικές αρχές^{11,12}. Η κοινωνική εργασία αντλεί τις αξίες και τη δεοντολογία της από τα ανθρωπιστικά και δημοκρατικά ιδεώδη και ως εκ τούτου τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν κεντρικό μέρος της αξιακής της βάσης¹³.

II. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο κοινωνικό κράτος

Η κοινωνική πολιτική αφορά τις αρχές που διέπουν την κρατική παρέμβαση, οι οποίες και επηρεάζουν άμεσα την ευημερία των πολιτών σε μια κοινωνία και την αλληλεξάρτηση μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων¹⁴. Ανάλογα με τον τομέα άσκησης της πρακτικής της, η κοινωνική εργασία μπορεί να συνιστά μέσο ή και μέρος των διαδικασιών υλοποίησης προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής και παροχής κοινωνικών υπηρεσιών από οργανισμούς ευρέος φάσματος¹⁵. Άλλωστε, στις βασικές αρχές δεοντολογίας στην άσκηση του επαγγέλματος του Κοινωνικού Λειτουργού

10) Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος, www.skle.gr

11) 1. Αναγνώριση της έμφυτης αξιοπρέπειας της ανθρωπότητας, 2. Προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 3. Προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας, 4. Προώθηση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, 5. Προώθηση του δικαιώματος συμμετοχής, 6. Σεβασμός της εμπιστευτικότητας και της ιδιωτικής ζωής, 7. Αντιμετώπιση των ανθρώπων ως ολόκληρων ατόμων, 8. Ηθική χρήση της τεχνολογίας και των κοινωνικών μέσων, 9. Επαγγελματική ακεραιότητα

12) V. Sewpal and M. Henrickson, The (r)evolution and decolonization of social work ethics: The Global Social Work Statement of Ethical Principles, *International Social Work* 62(6), 2019, p. 1471-1472.

13) Α. Κανδυλάκη, Αντικαταπιεστικές προσεγγίσεις και ανθρώπινα δικαιώματα στην κοινωνική εργασία στο σχολείο σε: Θ. Καλλιδικάκη και Ζ. Κασσέρη (επιμ.) Κοινωνική εργασία στην εκπαίδευση, Στα θρανία των ετεροτήτων, Τόπος, Αθήνα, 2014, σ. 328

14) R. Morris, *Social Policy of American Welfare State*, New York, Harper and Row publishers, 1979, p. 1-2.

15) Θ. Καλλιδικάκη, Η έρευνα στην κοινωνική εργασία σε: Θ. Καλλιδικάκη (επιμ.), Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας, Β' έκδοση, Τόπος, 2010, σ.61

κατά τον Σύλλογο Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (ΣΚΛΕ)¹⁶ υπάρχει διακριτή ενότητα περί της δεοντολογικής συμπεριφοράς του κοινωνικού λειτουργού προς την κοινωνία. Στην εν λόγω ενότητα, σημειώνεται μεταξύ άλλων η υποχρέωση του κοινωνικού λειτουργού να προάγει την ευημερία της κοινωνίας (σημείο 1), να δραστηριοποιείται για τη διασφάλιση της πρόσβασης όλων των ανθρώπων στους πόρους, υπηρεσίες, δραστηριότητες και ευκαιρίες που αποζητούν (σημείο 3) και να συμβάλει στην ενημέρωση του κοινού για θέματα κοινωνικής πολιτικής και θεσμών (σημείο 8). Τα ανωτέρω προϋποθέτουν τη γνώση των θεσμών, των πόρων και των μέτρων κοινωνικής πολιτικής πέραν της ενδεχόμενης εμπλοκής τους σε συγκεκριμένες κοινωνικές υπηρεσίες.

Βάσει του άρθρου 111 του Ν. 4387/2016, ο ΣΚΛΕ είναι ΝΠΔΔ, πλήρως αυτοδιοικούμενο και υπαγόμενο στην εποπτεία του αρμόδιου για ζητήματα Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Υπουργού. Όπως σημειώνεται και στον Ν. 4387/2016, σκοπός του ΣΚΛΕ μεταξύ άλλων είναι η ευαισθητοποίηση των κοινωνικών ομάδων σε θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος και στην ανάπτυξη συλλογικής δράσης, με τελικό στόχο την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής (άρθρο 111, παρ. 3, εδάφιο ζ) και η συμμετοχή του στη διαμόρφωση και σχεδιασμό της Κοινωνικής Πολιτικής (άρθρο 111, παρ. 3 εδάφιο η). Ο ίδιος ο νομοθέτης συνδέει την κοινωνική εργασία με την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής και τα κοινωνικά δικαιώματα των ατόμων.

Εναργέστερα ανακλύπτει η σύνδεση του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού με τις κοινωνικές υπηρεσίες του κράτους και τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που αυτό επιλέγει μέσα από την αποτύπωση στον νόμο των επαγγελματικών δικαιωμάτων και των επαγγελματικών υποχρεώσεων των κοινωνικών λειτουργών. Από τις ρυθμίσεις που αφορούν το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού, το αντικείμενο της εργασίας του, την εκπαίδευση αυτού, καθώς και την ίδια την άδεια άσκησης επαγγέλματος, προκύπτει η ενεργός συμμετοχή του στην επιτέλεση των κοινωνικών σκοπών του κράτους.

Ειδικότερα, ο Σύνδεσμος των Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος έχει δημοσιεύσει στον επίσημο διαδικτυακό του τόπο τη ρύθμιση περί επαγγελματικών δικαιωμάτων των κοινωνικών λειτουργών του Π.Δ. 50/1989 (άρθρο 1). Στην εν λόγω ρύθμιση, γίνεται αναφορά στους Κοινωνικούς Λειτουργούς Πτυχιούχους του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Ωστόσο, εφόσον γίνεται αναφορά σε κοινωνικούς λειτουργούς, δεν μπορεί να αποκλείονται οι Κοινωνικοί Λειτουργοί Πτυχιούχοι Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας άλλων σχολών εφόσον θεραπεύουν την επιστήμη της κοινωνικής εργασίας. Και αυτό ιδίως κατόπιν της κατάργησης της τεχνολογικής εκπαίδευσης με τον Ν.4610/2019.

Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 1 του Π.Δ. 50/1989, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, με βάση τις εξειδικευμένες επιστημονικές γνώσεις ασχολούνται, είτε αυτοδύναμα, είτε σε συνερ-

16) www.skle.gr

γασία με άλλους επιστήμονες, σε όλους τους τομείς δραστηριότητας που αποβλέπουν στην πραγματοποίηση ενός ή και συνδυασμού από τους παρακάτω στόχους: α) Πρόληψη και θεραπεία κοινωνικών προβλημάτων. β) Βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής λειτουργικότητας, ατόμων και ομάδων με την πραγμάτωση θεσμικών αλλαγών μέσα στην κοινότητα. Οι παραπάνω έχουν δικαίωμα απασχόλησης, ως στελέχη στον ιδιωτικό και ευρύτερο δημόσιο τομέα με τα παρακάτω αντικείμενα: α) Διενέργεια κοινωνικής μελέτης ή ψυχοκοινωνικής μελέτης όπου κρίνεται απαραίτητη, του περιστατικού, της ομάδας και της κοινότητας που χρειάζεται την παρέμβασή τους, β) Διαμόρφωση διάγνωσης, αυτόνομα ή και σε συνεργασία με άλλους ειδικούς για τα προβλήματα που εντοπίστηκαν, γ) Εκπόνηση και εκτέλεση σχεδίου δράσης και ενεργειών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης κατάστασης (παρ. 2).

Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 3 του Π.Δ. 50/1989, οι Πτυχιούχοι του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ασκούν δραστηριότητες σε τομείς απασχόλησης που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, την υγεία, την ψυχική υγεία, την κοινωνική ασφάλιση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό εργασίας, την εκπαίδευση, την πρόληψη και καταστολή της ροπής προς παραβάσεις ανηλικών και εγκληματικότητας, την κοινωνική οργάνωση και ανάπτυξη, τις ειδικές κοινωνικές υπηρεσίες για τις ένοπλες Δυνάμεις και τις υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Βάσει της προαναφερόμενης διάταξης οι απαριθμούμενοι τομείς - χωρίς να είναι η απαρίθμηση εξαντλητική- περιλαμβάνουν μια δέσμη υπηρεσιών στο πλαίσιο των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής ως εξής:

α) Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας: προγράμματα παιδικής προστασίας, υπερηλίκων, αναπήρων και γενικά ατόμων και οικογενειών με κοινωνικές ανάγκες,

β) Τομέας Υγείας: Παροχή ειδικών κοινωνικών υπηρεσιών προς τον ασθενή και τους οικείους του, σε νοσηλευτικά ιδρύματα, αναρρωτήρια, Θεραπευτικούς ξενώνες, ιατροκοινωνικά κέντρα, μονάδες οικογενειακού προγραμματισμού κ.λπ.

γ) Τομέας Ψυχικής Υγείας: Παροχή υπηρεσιών διαγνωστικού συμβουλευτικού και θεραπευτικού χαρακτήρα σε άτομα, ομάδες και οικογένειες τα οποία θεραπεύονται σε κοινοτικά Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Θεραπευτήρια Ψυχικών Παθήσεων, Συμβουλευτικούς Σταθμούς κ.λπ.

δ) Τομέας Κοινωνικής Ασφάλισης: Παροχή κοινωνικών υπηρεσιών ενημερωτικού, συμβουλευτικού και επιβοηθητικού χαρακτήρα σε ασφαλισμένα άτομα ή και στις οικογένειες τους, μέσα από τους αρμόδιους φορείς π.χ. Ι.Κ.Α., Ο.Γ.Α., κ.λπ.

ε) Τομέας επαγγελματικού προσανατολισμού εργασίας: Παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στα πλαίσια των φορέων επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής εκπαίδευσης και απασχόλησης, όπως Κέντρα Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Σχολές Μαθητείας, Κέντρα Εργαζόμενης Νεότητας, βιομηχανικές μονάδες, επιχειρήσεις κ.λπ.

στ) Τομέας εκπαίδευσης: Παροχή ειδικών κοινωνικών υπηρεσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης

ζ) Τομέας πρόληψης και καταστολής της ροπής προς παραβάσεις ανηλίκων και εγκληματικότητας: Παροχή ειδικών υπηρεσιών ενημερωτικού, συμβουλευτικού και επιβοηθητικού χαρακτήρα, μέσα από κρατικούς ή άλλους φορείς όπως Δικαστήρια Ανηλίκων, Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων, Σωφρονιστικά Καταστήματα, Φυλακές, Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων, Εταιρεία Προστασίας Αποφυλακισζομένων, ιδρύματα και υπηρεσίες για άτομα με παρεκκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά

η) Τομέας Κοινωνικής Οργάνωσης και Ανάπτυξης: Παροχή κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο την υποβοήθηση αναπτυξιακών δραστηριοτήτων σε όλες τις βαθμίδες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Λαϊκής Επιμόρφωσης, Κέντρων Νεότητας, Πολιτιστικών Κέντρων κ.λπ.

θ) Τομέας Κοινωνικών Υπηρεσιών για τις ένοπλες Δυνάμεις και τις υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

Οι ανωτέρω ρυθμίσεις συμπίπτουν με τις ρυθμίσεις του Π.Δ. 891/1978 Περί καθορισμού του αντικειμένου εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών και του προηγηθέντος Ν.Δ. 4018/1959 Περί του θεσμού των Κοινωνικών Λειτουργών. Παράλληλα, το Π.Δ. 23/1992 αφορά την Άσκηση του επαγγέλματος του Κοινωνικού Λειτουργού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αρχική άμεση συσχέτιση του κοινωνικού λειτουργού στο Ν.Δ. 4018/1959 αποκλειστικά με τον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας μέσα από την ρητή αναγνώρισή του ως «προσώπου εκπαιδευμένου δια την άσκηση της Κοινωνικής Πρόνοιας εν τη εφαρμογή προγραμμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής...». Περαιτέρω, το Π.Δ. 891/1978 αποπειράται να παράσχει έναν επιστημονικό ορισμό της κοινωνικής εργασίας, σύμφωνα με τον οποίο (άρθρο 1) ο κοινωνικός λειτουργός κατά την άσκηση του έργου του επιδιώκει δια της χρησιμοποίησέως μεθόδων κοινωνικής εργασίας και τη συνεργασία ετέρων ειδικών όπως ιατροί (...) να συμβάλει στην πρόληψη ή την αντιμετώπιση κοινωνικοοικονομικών και συναισθηματικών προβλημάτων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων με σκοπό τη διατήρηση ή αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος και την εν γένει κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία. Στην ουσία, η απαρίθμηση των τομέων δράσης του κοινωνικού λειτουργού στο Π.Δ. 891/1978 επαναλαμβάνεται στο Π.Δ. 50/1989 προστιθεμένης στο τελευταίο της κατηγορίας περί ενόπλων δυνάμεων και των υπηρεσιών δημοσίας τάξης. Με τον τρόπο αυτό φαίνεται να εξομοιώνονται όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί ανεξαρτήτως σχολής προέλευσης ως προς τα επαγγελματικά τους δικαιώματα. Η εξομοίωση δε αυτή έχει επικυρωθεί και με τις «συνέργειες πανεπιστημίων και τεχνολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

Η επικύρωση του επαγγέλματος εκφράζεται ως κοινωνική υπευθυνότητα, άμεσα συνδεδεμένη με τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού¹⁷. Εστιάζοντας στην κοινω-

17) Μ. Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μεθοδολογία κοινωνικής εργασίας-μοντέλα παρέμβασης, Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση, Τόπος, Αθήνα, 2011, σ. 82

νική διάσταση του επαγγέλματος, παρατηρούμε ότι το φάσμα της επαγγελματικής δραστηριότητας του κοινωνικού λειτουργού συμπορεύεται με το φάσμα της κοινωνικής προστασίας ευρεία τη εννοία. Ως εκ τούτου, η κοινωνική διάσταση του επαγγέλματος συμπλέει με την κοινωνική λειτουργία του κράτους. Υπόβαθρο του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού στην πράξη αποτελούν τα θεμελιώδη ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και ο τρόπος που εξειδικεύεται η προστασία τους από την κυβερνητική πολιτική δια μέσου των προβλεπόμενων προγραμμάτων και των ποικίλων κοινωνικών παροχών. Οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορεί να εμπλέκονται στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών/ανηλίκων και των αναπήρων, του γήρατος και των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων, στην κάλυψη κοινωνικών κινδύνων όπως η ανεργία, η μητρότητα, η ασθένεια, να αποτελούν μέρος των πολιτικών προώθησης της απασχόλησης και της πρόληψης και να συνδράμουν στο έργο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η δικαιοδοσία του κοινωνικού λειτουργού προέρχεται από κρατικές και ιδιωτικές οργανώσεις και από το ίδιο το θεσμοθετημένο επάγγελμα που επιτρέπει τη δραστηριοποίηση των κοινωνικών λειτουργών σύμφωνα με δεδομένα νομικά, εκπαιδευτικά, οργανωτικά¹⁸.

Βάσει του άρθρου 3, παρ. 1 του Π.Δ. 23/1992 περί ασκήσεως του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού, οι κοινωνικοί λειτουργοί που έτυχαν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1 του ίδιου διατάγματος, δύνανται να εργάζονται στο πλαίσιο οργανωμένων κοινωνικών υπηρεσιών τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα. Οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να δραστηριοποιούνται και ως ελεύθεροι επαγγελματίες με απόφαση του αρμόδιου για ζητήματα υγείας, πρόνοιας και κοινωνικών ασφαλίσεων Υπουργού, εφόσον έχουν ασκήσει το επάγγελμά τους αποδεδειγμένα τουλάχιστον για μία πενταετία στο πλαίσιο οργανωμένων δημόσιων ή ιδιωτικών κοινωνικών υπηρεσιών (άρθρο 3, παρ. 2 Π.Δ.23/1992) και τηρουμένων των προϋποθέσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 3 του Π.Δ.23/1992. Ομοίως, με απόφαση του αρμόδιου για ζητήματα υγείας, πρόνοιας και κοινωνικών ασφαλίσεων Υπουργού μετά γνώμη του οικείου επαγγελματικού συλλόγου καθορίζεται κατά είδος και μορφή παρεχόμενων υπηρεσιών το ύψος των αμοιβών του κοινωνικού λειτουργού που εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας (άρθρο 3, παρ. 5 Π.Δ.23/1992).

Σε κάθε περίπτωση, ως θεμελιώδης αρχή της άσκησης του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού προβλέπεται στο άρθρο 4 του Π.Δ. 23/1992 η προσήλωση στα ιδεώδη της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, στην αξία της ανθρωπίνης ύπαρξης και των δυνατοτήτων της. Στη βάση αυτή, ο κοινωνικός λειτουργός συμβάλλει στην καλλιέργεια, μεταξύ των πολιτών, πνεύματος κοινωνικής ευθύνης και αλλη-

18) R.A. Skidmore and T.G.Milton, Introduction to Social Work, Prentice-HallInc, Englewood Cliffs, New Jersey,1976, p. 272 σε: Μ. Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μεθοδολογία κοινωνικής εργασίας-μοντέλα παρέμβασης, Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση, Τόπος, Αθήνα, 2011, σ. 82

λεγγύης και στην ευαισθητοποίηση και προετοιμασία τους για κοινωνική δράση (άρθρο 4, παρ. 2, εδάφιο β, ΠΔ. 23/1992).

III. Ο κοινωνικός λειτουργός στους χώρους της υγείας, της εκπαίδευσης και της οικογένειας

Με σκοπό τη στοιχειώδη κατανόηση της άσκησης του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού, εν προκειμένω θα εστιάσουμε σε επιλεγμένους τομείς δράσης του. Επιλέξαμε την υγεία, την εκπαίδευση και την οικογένεια, δεδομένου ότι περιλαμβάνουν ευρεία δέσμη δικαιωμάτων προς προστασία ιδίως η υγεία (η οποία αφορά πολλά διαφορετικά υποκείμενα όπως τα άτομα τρίτης ηλικίας, τα άτομα με αναπηρία, κ.α.).

1. Κοινωνική εργασία και υγεία

Η υγεία είναι ένα από τα πρώτα πεδία άσκησης της κοινωνικής εργασίας στη μακρόχρονη ιστορία της, ενώ οι υπηρεσίες και εν γένει οι χώροι υγείας συνεχίζουν να αποτελούν πλαίσια απασχόλησης χιλιάδων κοινωνικών λειτουργών σε όλο τον κόσμο¹⁹. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι πρόδρομοι των κοινωνικών λειτουργών στη Βρετανία, με την μεσολάβηση των υπευθύνων της «Κοινωνίας της Οργάνωσης της Φιλανθρωπίας» (Charity Organization Society), τοποθετήθηκαν στο Royal Free Hospital του Λονδίνου, ενώ λίγα χρόνια αργότερα τοποθετήθηκαν οι πρώτοι κοινωνικοί λειτουργοί στο Γενικό Νοσοκομείο της Μασαχουσέτης των ΗΠΑ, με πρωτοβουλία του ιατρού Richard Cabot²⁰. Ο εν λόγω γιατρός αναγνώρισε τη συμβολή των κοινωνικών λειτουργών στην αντιμετώπιση των ατομικών και των κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν την υγεία και τη θεραπεία των ασθενών του, όταν ο ίδιος και οι συνάδελφοί του εστίαζαν σε ακραιφνώς βιολογικούς παράγοντες, δεδομένης και της παροχής της ιατρικής φροντίδας σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στον χώρο του νοσοκομείου²¹.

Πράγματι, έχει ήδη γίνει αντιληπτό ότι υφίστανται πολλές κατηγορίες ασθενών οι οποίοι εμφανίζουν διασυνδεδεμένες και πολύπλευρες ιατρικές, ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες, οι οποίες είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν από ένα μόνον επάγγελμα ή από επαγγελματίες που δρουν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον²².

19) G. Auslander, Social work in health care: what have we achieved? *Journal of Social Work* 1(2), 2001, p. 202 sub, L. Beddoe, Health social work: professional identity and knowledge, *Qualitative Social Work* 12(1), 2013, p. 24 sub.

20) Β. Καργακούνης, Κοινωνική εργασία την υγεία, Θεωρήσεις, μέθοδοι και πρακτικές στον χώρο του νοσοκομείου και στην κοινότητα, Τόπος, Αθήνα, 2018, σ. 13.

21) Β. Καργακούνης, Κοινωνική εργασία την υγεία, Θεωρήσεις, μέθοδοι και πρακτικές στον χώρο του νοσοκομείου και στην κοινότητα, Τόπος, Αθήνα, 2018, σ. 13.

22) K. Larsson, R. Kusec Fredriksson and K. Sjogren Fugl-Meyer, Health social workers' assessments as part of a specialized pain rehabilitation: a clinical datamining study, *Social Work in Health Care*, 58 (10), 2019, p. 936, DOI: 10.1080/00981389.2019.1679322, Routledge Taylor & Francis Group

Όπως καταδεικνύουν και τα ευρήματα πρόσφατων ερευνών, οι άρτια εκπαιδευμένες πολυ-επαγγελματικές ομάδες με μια διεπιστημονική προσέγγιση εργασίας επιφέρουν καλύτερα αποτελέσματα αποκατάστασης των ασθενών²³.

Ειδικότερα, η άσκηση της κοινωνικής εργασίας στον χώρο υγείας συναρτάται με τους θεραπευτικούς σκοπούς της εκάστοτε δομής υγείας, του προβλήματος υγείας, τα χαρακτηριστικά του κάθε ασθενούς, καθώς και με τις επιστημονικές εξελίξεις, αλλά και με τις πολιτικές υγείας και τον τρόπο οργάνωσης του συστήματος υγείας²⁴. Όπως επισημαίνεται, τα τελευταία χρόνια, οι αυξημένες κοινωνικές ανάγκες των ατόμων σε συνδυασμό με τη μειωμένη ικανότητα των ατόμων, των οικογενειών και των κοινοτήτων στην κάλυψη των αναγκών έχει οδηγήσει στην διεύρυνση των απευθυνομένων στα νοσοκομεία της χώρας μας²⁵. Έτσι, οι κοινωνικές υπηρεσίες των νοσοκομείων δέχονται δυσανάλογα υψηλό αριθμό αιτημάτων σε σχέση με τις δυνατότητές τους σε προσωπικό και κόστος, με συνέπεια οι κοινωνικοί λειτουργοί να έρχονται αντιμέτωποι με αυξημένη πίεση, αλλά και με προβλήματα όπως η φτώχεια και η στέγαση, είτε εξαιτίας της επιδείνωσης αυτών από ένα πρόβλημα υγείας, είτε λόγω της απουσίας των αντίστοιχων δομών²⁶. Πρόκειται για ένα απαιτητικό πεδίο άσκησης της κοινωνικής εργασίας και προϋποθέτει από τον επαγγελματία ποικίλες γνώσεις που άπτονται της ανθρώπινης ύπαρξης, των ασθενειών και των συμπτωμάτων τους, όπως εξατομικεύονται λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία και άλλα προσωπικά/δημογραφικά χαρακτηριστικά ή μια πιθανή αναπηρία του ασθενούς, και των εξειδικευμένων θεωρητικών προσεγγίσεων και μοντέλων παρέμβασης της κοινωνικής εργασίας που αξιοποιούνται στον χώρο αυτόν²⁷.

1.1. Κοινωνική εργασία και θεραπευτικές των εξαρτήσεων κοινότητες

Όσον αφορά τα άτομα – χρήστες ουσιών, θα μπορούσαν να ενταχθούν στον ευρύτερο χώρο αντιμετώπισης της ασθένειας λαμβανομένων υπόψη των διακριτών αναγκών τους. Οι νόμοι που υφίστανται (Ν. 2331/95, 2408/96 και 2472/97) ενισχύουν τη θεώρηση του χρήστη ουσιών ως πάσχοντος (μείωση ποινών, εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης) και διακρίνουν τη χρήση από την εμπορία, επιφυλάσσο-

23) *S.J.Kamper et al.*, Multidisciplinary biopsychosocial rehabilitation for chronic low back pain: Cochrane systematic review and meta-analysis, *BMJ*, 2015, 350, h444. doi:10.1136/bmj.h444, *L. Scascighini, V. Toma, S. Dober-Spielman and H. Sprott*, Multidisciplinary treatment for chronic pain: A systematic review of interventions and outcomes. *Rheumatology*, 47, 2008, p. 670–678 doi:10.1093/rheumatology/ken021

24) *B. Καραγκούνης*, Κοινωνική εργασία την υγεία, Θεωρήσεις, μέθοδοι και πρακτικές στον χώρο του νοσοκομείου και στην κοινότητα, Τόπος, Αθήνα, 2018, σ. 50, 52, 57.

25) *Θ. Καλλιδικάκη*, Όψεις της κοινωνικής εργασίας την εποχή της οικονομικής κρίσης, *Κοινωνική Εργασία* 107, 2012, σ. 135 επ., *Χ. Ασημόπουλος*, Οικονομική κρίση, ψυχική υγεία και κοινωνική εργασία, *Κοινωνική εργασία* 107, 2012, σ.167 επ.

26) *B. Καραγκούνης*, Κοινωνική εργασία την υγεία, Θεωρήσεις, μέθοδοι και πρακτικές στον χώρο του νοσοκομείου και στην κοινότητα, Τόπος, Αθήνα, 2018, σ. 59.

27) *Ο.π.*, σ. 61 επ.

ντας για τη δεύτερη αυστηρότερες ποινές²⁸. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στις θεραπευτικές κοινότητες είναι να δημιουργεί τις συνθήκες που προάγουν τόσο την προσωπική όσο και την κοινωνική αλλαγή: μπορεί να εργαστεί αποτελεσματικά στο πλαίσιο της διεπιστημονικής ομάδας με σκοπό τη θεραπευτική παρέμβαση στους πάσχοντες και τις οικογένειές τους συνεισφέροντας στη βελτίωση και την εποπτεία των διαφόρων υπηρεσιών αντιμετώπισης των εξαρτήσεων²⁹.

2. Κοινωνική εργασία και εκπαίδευση

Η ανάπτυξη του θεσμού του Σχολικού Κοινωνικού Λειτουργού είναι συνδεδεμένη με την εισαγωγή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στα σχολεία, με τη σχολική κοινωνική εργασία να εκκινά από τις ΗΠΑ το 1907 και να εισάγεται σταδιακά στην Αγγλία, τις σκανδιναβικές χώρες, την Ολλανδία και τον Καναδά, ενώ μέχρι το 1970 είχε επεκταθεί σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο, όπως την Αυστραλία, τη Γερμανία, την Πολωνία, την Φινλανδία, το Χονγκ Κονγκ και την Ινδία³⁰. Στην Ελλάδα, συστηματική παρουσία και συνεργασία κοινωνικών λειτουργών με άλλους επαγγελματίες στον χώρο της εκπαίδευσης μπορεί να παρατηρηθεί σύμφωνα με την Παπαϊωάννου με την ίδρυση του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου Αθηνών το 1956³¹. Ειδικότερα, οι σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί έχουν τις δεξιότητες και τη γνώση για τη λύση προβλημάτων όπως σχολική αποτυχία, σχολική βία και σχολική διαρροή³². Οι σύγχρονες προκλήσεις για την αναίρεση του κοινωνικού αποκλεισμού αναδεικνύουν τη σημασία της εκπαίδευσης η οποία, όπως και η δια βίου μάθηση αποσκοπεί στην δημιουργία εργατικού δυναμικού και συνειδητοποιημένων πολιτών οι οποίοι συμμετέχουν ενεργά στις κοινωνικές εξελίξεις³³. Οι εργαζόμενοι στην εκπαίδευση κοινωνικοί λειτουργοί είναι δυνατόν, πέραν της ένταξης όλων των μαθητών να εμπλακούν σε μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων όπως η στήριξη εκείνων με αναπηρίες, η παρέμβαση σε περιπτώσεις παιδικής προστασίας (κακοποίηση, παραμέληση), ο έλεγχος της παιδικής εργασίας κ.α.³⁴.

28) *Χ. Πουλόπουλος*, Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις, Οι κοινότητες της αλλαγής, Τόπος, Αθήνα, 2011, σ. 108.

29) *Ό.π.*, σ.294-296.

30) *Χ. Παναγιωτόπουλος*, Κοινωνική Εργασία και Σχολείο, Εφαρμοσμένες Διεπιστημονικές Παρεμβάσεις, Ίων, Αθήνα, 2016, σ. 19-20.

31) *Κ. Παπαϊωάννου*, Σχολική Κοινωνική Εργασία σε: *Κ. Παπαϊωάννου*, Παιδιά-γονείς-κοινωνικοί λειτουργοί, Έλλην, Αθήνα, 1994, σε: *Χ. Παναγιωτόπουλος*, Κοινωνική Εργασία και Σχολείο, Εφαρμοσμένες Διεπιστημονικές Παρεμβάσεις, Ίων, Αθήνα, 2016, σ. 22.

32) *Χ. Παναγιωτόπουλος*, Κοινωνική Εργασία και Σχολείο, Εφαρμοσμένες Διεπιστημονικές Παρεμβάσεις, Ίων, Αθήνα, 2016, σ. 25.

33) *Δ. Γουδήρας*, *Εν. Βαλκάνος*, *Γ. Μάρδας* και *Δ.-Ε. Μάρδας*, Σύγχρονα θέματα κοινωνικής πολιτικής, Μετανάστευση-Ανάπτυξη- κρίση, Εκπαίδευση, Θεσμικό πλαίσιο, Ζυγός, Θεσσαλονίκη, σ. 259.

34) *Ε. Κατσαμά*, Σχολική κοινωνική εργασία και κοινωνική ένταξη, σε: *Θ. Καλλιδικάκη* και *Ζ. Κασσέρη* (επιμ.) Κοινωνική εργασία στην εκπαίδευση, Στα θρανία των ετεροτήτων, Τόπος, Αθήνα, 2014, σ. 37

Ωστόσο, η νομοθετική ρύθμιση των Ν.Δ. 195/1974 και Π.Δ. 891/1978 και 50/1985 περί αξιοποίησης κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία έχει τύχει μερικής και αποσπασματικής εφαρμογής, με συνέπεια να υφίσταται σχολική κοινωνική εργασία μόνο στον τομέα της ειδικής αγωγής και συνακολούθως να συγκεντρώνονται όλα τα παιδιά με αναπηρία στο ειδικό σχολείο³⁵. Συνηθέστερη είναι η δραστηριοποίηση των κοινωνικών λειτουργών σε ιατροπαιδαγωγικά κέντρα και σε κέντρα ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων, παιδοψυχιατρικά και παιδιατρικά νοσοκομεία³⁶.

3. Κοινωνική εργασία και οικογένεια

Τα πεδία της κοινωνικής πολιτικής που επηρεάζουν τις οικογένειες (την κοινωνική λειτουργικότητα των ενηλίκων και εμμέσως των εξαρτημένων μελών) είναι η κοινωνική ασφάλιση, η φροντίδα υγείας, η απασχόληση, η εκπαίδευση και η στέγαση, με συνέπεια ενδεχόμενη ανεπάρκεια των μέτρων στα πεδία αυτά να αυξάνει τον κίνδυνο εμφάνισης ή επιδείνωσης μιας κρίσης στην οικογένεια³⁷. Μεταξύ των μεγαλύτερων προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε υπηρεσίες παιδικής προστασίας συγκαταλέγονται οι οικογένειες στις οποίες εντοπίζονται έντονες συγκρούσεις μεταξύ των διαζευγμένων ή εν διαστάσει γονέων³⁸.

Οι περιπτώσεις οικογενειών σε κρίση είναι συχνό φαινόμενο για τους κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται στις Νομαρχιακές Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας, στις Κοινωνικές Υπηρεσίες Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε Υπηρεσίες του Δικαστηρίου Ανηλίκων, στις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Νοσοκομείων, σε Προνοιακά Ιδρύματα παιδιών και εφήβων, καθώς και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις για παιδιά³⁹. Αναφορικά με τον δημόσιο τομέα, οι παρεμβάσεις στην οικογένεια σε κρίση μπορεί να περιλαμβάνουν προσωρινό ή μόνιμο αποχωρισμό του μικρού παιδιού και του εφήβου από τη φυσική οικογένεια και την υποκατάστασή της από την ιδρυματική φροντίδα, την ανάδοχη ή τη θετή οικογένεια⁴⁰. Ωστόσο, η ανάπτυξη του θεσμού της αναδοχής είναι περιορισμένη στην χώρα μας λόγω της επικράτησης της ιδρυματικής προστασίας, της αργοπορημένης νομοθετικής παρέμβασης, της δομής της ελληνικής οικογένειας, της ανυπαρξίας εξειδικευμένων στελεχών και προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης, πόρων και έρευνας⁴¹.

35) Θ. Καλλιδικάκη, Εισαγωγή στη θεωρία & τη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, Ε' έκδοση, Τόπος, 2011, σ. 122.

36) Ο.π.

37) Α. Βεργέτη, Κοινωνική εργασία με οικογένειες σε κρίση, Τόπος, Αθήνα, 2009, σ. 69

38) C. Sudland, Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework, *Child and Family Social Work* 25, 2020, p. 248 [wiley online library]

39) Α. Βεργέτη, Κοινωνική εργασία με οικογένειες σε κρίση, Τόπος, Αθήνα, 2009, σ. 81

40) Ο.π.

41) Θ. Καλλιδικάκη (επ.), Ανάδοχη φροντίδα, Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ. 15.

IV. Βασικές τεχνικές του κοινωνικού λειτουργού

Αρχικά, οι μέθοδοι παρέμβασης που χρησιμοποιούσε η κοινωνική εργασία βασίζονταν στο ιατρικό μοντέλο διάγνωσης και θεραπείας, με την εξέλιξη όμως της επιστήμης αναπτύχθηκαν τρεις παραδοσιακές μέθοδοι: η κοινωνική εργασία με άτομα, με ομάδες και την κοινότητα και τις τοπικές κοινωνίες⁴². Υφίστανται διάφορες θεωρίες, είδη προσεγγίσεων και αντίστοιχες ταξινομήσεις ως προς τις μεθόδους και τα μοντέλα παρέμβασης που χρησιμοποιεί η κοινωνική εργασία⁴³. Εδώ θα αναφερθούμε σε δύο βασικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται ευρέως στην κοινωνική εργασία, για τους σκοπούς της στοιχειώδους κατανόησης του αντικειμένου της στην πράξη.

1. Συμβουλευτική

Ο όρος συμβουλευτική στην κοινωνική εργασία δεν σημαίνει παροχή συμβουλών, αλλά παραπέμπει στην αρχαιοελληνική έννοια του «συν-βουλεύομαι», σκέφτομαι μαζί με κάποιον σε μια σχέση ισοτιμίας⁴⁴. Εστιάζει στους συμβουλευόμενους και στη σχέση τους με το περιβάλλον και στοχεύει στη συνειδητοποίηση των δυσκολιών και την αναπλαισίωσή τους για την αποτελεσματική τους αντιμετώπιση χρησιμοποιώντας δεξιότητες επικοινωνίας (όπως η ανατροφοδότηση, η ενσυναίσθηση) οι οποίες τροποποιούνται ανάλογα με τις ανησυχίες, τα προβλήματα και τις φιλοδοξίες των συμβουλευομένων⁴⁵. Μπορεί να έχει βραχεία ή μακρά διάρκεια και να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο ενός οργανισμού (δημόσιας υπηρεσίας ή μη κερδοσκοπικού οργανισμού) ή ιδιωτικά ή μπορεί να παρέχεται ταυτόχρονα με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη⁴⁶.

2. Κοινοτική εργασία

Η κοινοτική εργασία αποτελεί μια συγκεκριμένη μορφή επιστημονικής και επαγγελματικής παρέμβασης στην κοινωνική και πολιτική σφαίρα, στενά συνδεδεμένη με την κοινωνική εργασία με κοινότητα, τόσο σε ό, τι αφορά το γνωστικό υπόβαθρο, τη φιλοσοφία, τις ανθρωποκεντρικές αξίες, όσο και τις μεθόδους της τελευταίας⁴⁷. Η κοινοτική παρέμβαση συνίσταται στον προσδιορισμό του προβλήματος

42) Α. Κανδυλάκη, Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 23

43) Μ. Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μεθοδολογία κοινωνικής εργασίας-μοντέλα παρέμβασης, Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση, Τόπος, Αθήνα, 2011.

44) Α. Κανδυλάκη, Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 23.

45) Ό.π., σ. 23, 25, 29.

46) Ό.π., σ. 23.

47) Π. Σταθόπουλος, Κοινοτική εργασία: Θεωρία και Πράξη, Αθήνα, Ίων, 1990 σε: Β. Καραγκούνης, Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 83.

και των αιτιών του, στην αφύπνιση και τη δραστηριοποίηση, στην ενδυνάμωση των πολιτών και την προώθηση μεσοπρόθεσμων αλλαγών⁴⁸.

Ως προς τις ρίζες της κοινοτικής εργασίας, ενδιαφέρον παρουσιάζουν κυρίως δύο χρονικές περιόδους, η πρώτη εκ των οποίων αφορά πρωτοβουλίες που προωθήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και η δεύτερη την περίοδο που ακολούθησε τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν και εφαρμόστηκαν συστηματικά προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης σε διάφορες χώρες του Τρίτου Κόσμου στη βάση ενός έντονου κρατικού ενδιαφέροντος και αντίστοιχης χρηματοδότησης⁴⁹. Αναφορικά με την πρώτη περίοδο, εκδηλώθηκαν πρωτοβουλίες φιλόφρωντων μεγαλοαστών, ιδεαλιστών και κοινωνικών ρεφορμιστών στη Βρετανία και τις ΗΠΑ, για την προσφορά βοήθειας – κυρίως σε επίπεδο γειτονιάς – στην αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών και της φτώχειας κατοίκων των μεγάλων βιομηχανικών πόλεων που ανήκαν στην εργατική τάξη⁵⁰. Ενδεικτικά αναφέρεται η βρετανική εστία ToynbeeHall («μητέρα του κινήματος κοινωνικής αποκατάστασης») που οδήγησε στη δημιουργία μιας σειράς εστιών, η οποία φιλοξενούσε 14 τελειόφοιτους (μεταξύ αυτών και ο W. Beveridge, από το 1903 έως το 1907) που προσέφεραν στα μέλη της οικείας γειτονιάς εκπαιδευτικές και άλλες ψυχαγωγικές υπηρεσίες⁵¹.

Αντίστοιχες προσπάθειες της Εκκλησίας ή οργανώσεων εργατών της εποχής θα μπορούσαν να θεωρηθούν επίσης πρόδρομοι της κοινοτικής εργασίας⁵², ενώ στα ανωτέρω μπορούν να προστεθούν και κινήματα όπως αυτό των «Λαϊκών Σχολείων», που ξεκίνησε από την Δανία και συγκεκριμένα από τον Δανό ποιητή, φιλόσοφο και θεολόγο Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, θιασώτη της εκπαίδευσης των λαϊκών στρωμάτων (μέχρι τότε η εκπαίδευση απευθυνόταν στα ανώτερα στρώματα με τη διδασκαλία να λαμβάνει χώρα στη λατινική γλώσσα)⁵³. Αν και τα λαϊκά σχολεία αρχικά λειτούργησαν σε εθελοντική βάση, μετέπειτα χρηματοδοτήθηκαν από κρατικά κονδύλια με απήχηση και σε άλλες σκανδιναβικές χώρες, στη Γερμανία και τη Βρετανία, αλλά και την Ολλανδία, όπου δημιουργήθηκαν αντίστοιχες κοινοτικές – ή σε επίπεδο γειτονιάς- δομές⁵⁴. Σε αντίθεση με τις πρακτικές της δεκαετίας του 1980, από τη δεκαετία του 1990 και εφεξής δίνεται έμφαση στη

48) Α. Κανδυλάκη, *Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές*, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 25.

49) Β. Καραγκούνης, *Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη*, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 93.

50) J. Abbot, "Community Participation and its Relationship to Community Development", *Community Development Journal* 30 (2), 1995, p. 158 sub.

51) Β. Καραγκούνης, *Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη*, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 92.

52) M. Mayo, *Cultures, Communities, Identities, Cultural Strategies for Participation and Empowerment*, Palgrave, 2000 σε: Β. Καραγκούνης, *Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη*, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 92.

53) Β. Καραγκούνης, *Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη*, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 92.

54) M. Mayo, *Imagining Tomorrow: Adult education for transformation*, NIACE, 1997 σε: Β. Καραγκούνης, *Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη*, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 93.

συμμετοχή της κοινότητας στην αναπτυξιακή διαδικασία, προωθείται διεθνώς η ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών και η συμμετοχή των κατοίκων σε δράσεις αυτενέργειας και αυτοβοήθειας για την υποστήριξη προγραμμάτων κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης – αναγέννησης και κοινωνικής ένταξης⁵⁵.

Για την κοινοτική εργασία στο πλαίσιο μιας παρέμβασης με στόχο την κάλυψη των αναγκών της κοινότητας, το ζήτημα είναι η ανάδειξη των απόψεων, στάσεων, αναγκών και προβλημάτων και εν τέλει η γνώση της ίδιας της κοινότητας για το συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς⁵⁶. Στη διαδικασία αυτή μπορούν να συνεισφέρουν μέθοδοι εκτίμησης των τοπικών αναγκών, διερεύνησης, αποτύπωσης και αξιολόγησης των τοπικών υπηρεσιών, των συλλογικών σχηματισμών, των άτυπων δικτύων φροντίδας και υποστήριξης, καθώς και των κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων⁵⁷. Η κοινοτική εργασία έχει στόχο την επίλυση των προβλημάτων στην ίδια την κοινότητα ή την τοπική κοινωνία και επιχειρεί την ανάπτυξη της κριτικής συνειδητοποίησης και την εμπύχωση των ατόμων και των επιμέρους ομάδων, για την άμεση διεκδίκηση και αντιμετώπιση των δυσκολιών⁵⁸.

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, η κοινοτική ανάπτυξη έχει επανέλθει στο προσκήνιο μέσα από τη σημαντική αύξηση των φορέων που δραστηριοποιούνται στον χώρο της κοινότητας⁵⁹. Ωστόσο, οι ευκαιρίες που έχουν οι επαγγελματίες να αναπτύξουν διαφορετικές μεθόδους και τρόπους παρέμβασης παραμένουν περιορισμένες λαμβάνοντας υπόψη τον συγκεντρωτισμό, τη γραφειοκρατία και την απουσία ενός σχεδιασμού κοινοτικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζουν πολλές φορές τους φορείς κοινωνικής πολιτικής που δραστηριοποιούνται στον χώρο αυτόν⁶⁰.

V. Επίλογος

Ο κοινωνικός λειτουργός εμπλέκεται στα εκάστοτε μέτρα κοινωνικής πολιτικής μέσω της εργασίας του σε κοινωνικές υπηρεσίες και προγράμματα κοινωνικών παροχών και συμβάλλει ενεργά στην προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κοινωνική του αποστολή με την έννοια της συμμετοχής του στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής έχει αποτυπωθεί και στις σχετικές νομικές ρυθμίσεις οι οποίες τονίζουν ρητά το καθήκον του κοινωνικού λειτουργού να προωθεί την κοινωνική ευημερία και να σέβεται την ελευθερία της ανθρώπινης ύπαρξης.

55) Β. Καραγκούνης, Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 109.

56) I. Gough, Human Well-Being and Social Structures: Relating the Universal and the Local, *Global Social Policy* 4(3), 2004, p. 289 sub.

57) S. Trevillon, Social Work, Social Networks and Network Knowledge, *British Journal of Social Work* 30, 2000, p. 505 sub.

58) Α. Κανδυλάκη, Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία, Δεξιότητες και Τεχνικές, Δ' έκδοση, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 25.

59) Β. Καραγκούνης, Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 202.

60) Γ. Ζαϊμάκης, Κοινοτική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002 σε: Β. Καραγκούνης, Κοινοτική εργασία & τοπική ανάπτυξη, Τόπος, Αθήνα, 2008, σ. 209.

Ως εκ τούτου, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού συναρτάται με την εκπλήρωση της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους. Οι τομείς δράσης του ποικίλλουν, το ίδιο και οι απαιτήσεις τους. Κάθε τομέας δράσης περικλείει μια δέσμη ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και αποτελεί μέρος του κύκλου της ευρύτερης κοινωνικής προστασίας που παρέχεται στο πλαίσιο του κράτους. Κατά την άσκηση του επαγγέλματός του, δύναται να αξιοποιεί κατά περίπτωση μια πληθώρα τεχνικών και δεξιοτήτων, προσεγγίσεων και μοντέλων παρέμβασης. Καταλήγοντας, όσο πιο άρτια σύμφωνα με τα επιστημονικά δεδομένα διαρθρώνονται οι κοινωνικές υπηρεσίες, στις οποίες καίριο ρόλο διαδραματίζει ο κοινωνικός λειτουργός, τόσο περισσότερο θα αυξάνεται και η αξιοπιστία του συστήματος κοινωνικής προστασίας.